

Проблеми забезпечення національної стійкості України в умовах повномасштабної війни

Problems of ensuring national resistance of Ukraine in conditions of full-scale war

Микола Ткач * A

* **Corresponding author:** д.економ.н., доцент, начальник кафедри, e-mail: nyck1985@ukr.net, ORCID: 0000-0002-8832-1268

Віктор Деревянко A

к.тех.н., старший викладач, e-mail: derevianko.trainer@gmail.com

Олена Чайковська A

e-mail: 000p@ukr.net, ORCID: 0000-0002-0656-9105

Оксана Ключак A

e-mail: oksanaksenofontik@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3422-3379

Mykola Tkach * A

* **Corresponding author:** Dr of Economics Sciences, associate professor, e-mail: nyck1985@ukr.net, ORCID: 0000-0002-8832-1268

Viktor Derevianko A

candidate of technical sciences, senior lecturer, e-mail: derevianko.trainer@gmail.com

Olena Chaikovska A

e-mail: 000p@ukr.net, ORCID: 0000-0002-0656-9105

Oksana Klyuchak A

e-mail: oksanaksenofontik@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3422-3379

^A Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ, Україна

^A National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniachovskyi, Kyiv, Ukraine

Received: April 5, 2023 | Revised: April 18, 2023 | Accepted: April 30, 2023

DOI: 10.33445/sds.2023.13.2.9

Мета роботи: виявлення закономірностей та ключових факторів стійкості України в умовах збройного повномасштабного вторгнення з боку Російської Федерації.

Метод дослідження: аналізу та синтезу подій в Україні.

Результати дослідження: виявлено ключові фактори національної стійкості.

Теоретична цінність дослідження: результати дослідження доповнюють вже існуючі теоретичні дослідження в сфері національної стійкості, а також дозволили сформулювати ключові фактори національної стійкості шляхом аналізу реальних подій в умовах війни, яка за масштабами перевершила всі військові конфлікти на європейському континенті після Другої Світової Війни.

Практична цінність дослідження: в межах дослідження наведені практичні заходи уряду та громадян України, а також країн-партнерів, які дозволили зберегти українську державність і чинити ефективний опір агресії з боку Російської Федерації.

Тип статті: теоретичний.

Ключові слова: національна стійкість, обороноздатність держави, макроекономічна стабільність, волонтерський рух, вторгнення.

Purpose: is to identify patterns and key factors of Ukraine's stability in the face of a full-scale armed invasion by the Russian Federation.

Method: analyzing and synthesizing the events in Ukraine.

Findings: key factors of national stability were identified.

Theoretical implications: the results of the study complement existing theoretical studies in the field of national stability, and also allowed to form the key factors of national stability by analyzing real events in the conditions of the war, which in terms of scale exceeded all military conflicts on the European continent after the Second World War.

Practical implications: within the scope of the study, the practical measures of the government and citizens of Ukraine, as well as partner countries, which made it possible to preserve Ukrainian statehood and effectively resist aggression from the Russian Federation, are given.

Paper type: theoretical.

Key words: national stability, defense capability of the state, macroeconomic stability, volunteer movement, invasion.

1. Вступ

Поняття національної стійкості зустрічається в багатьох правових і політичних документах. Стратегія національної безпеки України [1], затверджена Указом Президента 30 грудня 2021 року визначає такі основні засади: *стримування* – розвиток оборонних і безпекових спроможностей для унеможливлення збройної агресії проти України; *стійкість* – здатність суспільства та держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища й підтримувати стає функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх уразливостей; *взаємодія* – розвиток стратегічних відносин із ключовими іноземними партнерами, насамперед з Європейським Союзом і НАТО, їх державами-членами та Сполученими Штатами Америки.

Ще одним важливим документом, що визначає мету, основні принципи, напрями, механізми функціонування національної системи стійкості є Концепція національної системи

стійкості [2]. Концепція спрямована на забезпечення здатності держави і суспільства своєчасно ідентифікувати загрози, виявляти вразливості та оцінювати ризики національній безпеці, запобігати або мінімізувати їх негативні впливи, ефективно реагувати та швидко і повномасштабно відновлюватися після виникнення загроз або настання надзвичайних та кризових ситуацій усіх видів, включаючи загрози гібридного типу. Основними елементами системи національної стійкості визначені:

- безперервність урядування державних органів;
- захист критичної інфраструктури;
- єдина державна система цивільного захисту;
- масове переміщення людей;
- стійкість до інформаційних впливів;
- фінансово-економічна стійкість.

Станом на 24.02.2022 року Україна не була готова до війни, що призвело до розгубленості у громадян, шоку та невизначеності. Але український народ не тільки вижив у цій війні, а і демонструє дивовижну єдність, стійкість та волю до перемоги.

2. Теоретичні основи дослідження

Проведене дослідження стосується всіх сфер людської діяльності, а головне розкриває певні закономірності успіху національної боротьби України в умовах зовнішньої повномасштабної збройної агресії. Результати дослідження доповнюють вже існуючі теоретичні дослідження в сфері національної стійкості країни, а також дозволили сформулювати ключові фактори національної стійкості шляхом аналізу реальних подій в умовах війни, яка за масштабами перевершила всі військові конфлікти на європейському континенті після Другої Світової Війни.

3. Постановка проблеми

До війни не можливо підготуватися, вона завжди починається несподівано та призводить до жертв та руйнувань. Відчуваючи на собі вплив війни нація може реагувати по різному – від розпачу до об'єднаності та організації супротиву, кожен з випадків є унікальним по своєму. У випадку коли нація потрапляє в пастку паніки супротив стає неможливим і це призводить з часом до поразки держави-жертви. У випадку коли нація згуртовується і об'єднує зусилля з владою, перспективи виживання і перемоги стають реальними. Слід зауважити, що волі нації до перемоги може бути замало адже війна споживає величезні ресурси, тому вирішальним може стати підтримка союзників та партнерів. Існує велика кількість факторів, що впливають на успіх у війні і кожен з них залежить від умов в яких вона ведеться. Враховуючи те, що Російсько – Українська війна є найбільшою на європейському континенті після Другої Світової Війни, можна стверджувати, що досвід національної стійкості України є унікальним, а його розуміння є необхідністю.

Метою статті є виявлення закономірностей та ключових факторів стійкості України в умовах збройного повномасштабного вторгнення з боку Російської Федерації.

4. Методологія дослідження

Для реалізації мети дослідження проведемо її декомпозицію та дослідимо такі питання:

- 1) аналіз трансформації цінностей українців пов'язаних з початком війни;
- 2) аналіз урядових рішень щодо забезпечення обороноздатності та стабілізації соціально-економічної сфери;
- 3) аналіз підтримки з боку союзників та партнерів України;
- 4) формування факторів успіху України в повномасштабній війні.

Методичним інструментарієм проведеного дослідження стали методи аналізу, синтезу, дедукції, припущення.

5. Результати

5.1 Трансформація цінностей

Перше, що допомогло вижити українському суспільству – віра в позитивне майбутнє України (95% у квітні 2022 року). У січні 2022 року віра в перемогу становила 56%, у березні 2022 року – 93% і до лютого 2023 року вона зросла до 97% [3].

З 24 лютого, для українців, російська федерація (рф) асоціюється з розрухою, смертю, голодом та іншими жахіттями війни. Для всіх 100% українців рф – це ворог. Для більшості українців також ворогом є республіка білорусь. Понад 56% опитаних вважають, що рф вторглася в Україну для повного знищення українського народу. Разом з тим, війна дала українському суспільству потужний імпульс до підйому та об'єднання. За даними Інституту соціології НАН України майже вдвічі зросла кількість людей, які ідентифікують себе громадянами України і досягла історичного максимуму у 84,6% у липні 2022 року. Рідною мовою вважають для себе українську 80% населення. Понад 80% говорять про те, що українська мова має бути єдиною державною. Українці висловлюють рекордну підтримку щодо членства України в НАТО – 82% [4].

Головна емоція, яку відчують респонденти, думаючи про Україну це гордість. Цей показник виріс більш ніж вдвічі – з 34 до 75%. Слід зазначити, що до початку війни 20% людей відчували сором [5].

5.2 Забезпечення обороноздатності держави

5.2.1 Мобілізаційні заходи

З 24 лютого 2022 року уряд прийняв ряд документів, якими було введено воєнний стан та загальну мобілізацію, що стало наступним важливим кроком для виживання України у війні. Рішенням Ради національної безпеки та оборони України введено в дію план оборони України та Зведений план територіальної оборони України. Також Кабінет міністрів України (КМУ) видав розпорядження “Про організацію функціонування єдиної державної системи цивільного захисту в умовах воєнного стану”. Це було відправною точкою в нарощуванні сил територіальної оборони (ТрО), добровольчих формувань територіальних громад (ДФТГ) та добровольчих батальйонів для відсічі агресії. Вже 5 березня 2022 року до складу ТрО увійшло 100 тис. добровольців. І ще 150 тис було у резерві. Також станом на березень 2022 року в Україні зареєстровано понад 100 добровольчих батальйонів, які брали участь у бойових діях [6].

Добровольчих формувань територіальних громад не є військовими формуваннями, але підпорядковуються ТрО. Згідно із законом, п'ятеро та більше мешканців громади, що виявляють бажання можуть створити добровольче формування. Відомі випадки коли представники ДФТГ знищували диверсійно-розвідувальні групи противника та регулярні війська під Києвом, Черніговом, Харковом, Сумами, Херсоном та іншими населеними пунктами України.

Значний внесок в боротьбу з агресором зробив інтернаціональний легіон територіальної оборони України, у складі якого служать добровольці з 55 країн світу [7]. Сьогодні в Україні вже створили “Польський добровольчий легіон” підпорядкований безпосередньо Міністерству оборони України. До складу цього елітного підрозділу увійдуть добровольці, більшість з яких вже мали бойовий досвід. Легіон виконуватиме розвідувально-диверсійні завдання. Також створені Норманська бригада, Канадсько-українська бригада,

легіони з росіян та білорусів, чеченців, грузинів, створюють німецьке військове формування, а також представників інших націй [8].

Мобілізацією передбачено призив чоловіків від 18 до 60 років. Для недопущення незворотних негативних наслідків для національної економіки, обов'язковим є врахування резерву національної економіки. Деякі підприємства зарезервували собі до 40% чоловіків призовного віку. З приватних та комунальних підприємств була мобілізована техніка яка використовувалася для перевезення вантажів та особового складу. Крім чоловіків мобілізація стосується і жінок призовного віку, які мають необхідну освіту та практичний досвід, в першу чергу це були жінки медики. На даний час в лавах ЗСУ проходить службу понад 60,5 тис. жінок.

5.2.2 Фінансування сектору безпеки і оборони

На початок 2022 року видатки державного бюджету України склали 1 трлн 499,4 млрд грн (52,4 млрд. дол. США за курсом початку 2022 року) граничний обсяг дефіциту склав 188,8 млрд. грн або 3,5 % ВВП (6,6 млрд. дол. США) [9]. Розміри видатків на сектори безпеки та оборони склали 201 млрд грн (7 млрд. дол. США). З початком війни стало зрозуміло, що запланованого фінансового ресурсу для забезпечення потреб національної безпеки катастрофічно не вистачає. У зв'язку з цим протягом 2022 року до Закону України "Про Державний бюджет України на 2022 рік" регулярно вносилися зміни, серед яких найвагомішими були [10]:

- від 23 лютого 2022 року – на тлі зростаючої загрози національній безпеці України з боку РФ збільшено видатки на фінансування оборони та посилення збройних сил на суму 26,5 млрд грн (0,9 млрд. дол. США);

- від 15 березня 2022 року – для посилення обороноздатності України в умовах воєнного стану та розгортання бойових дій збільшено видатки Міністерству оборони України для закупівлі, модернізації та ремонту озброєння, військової техніки, засобів та обладнання на суму 67,6 млрд грн (2,3 млрд. дол. США);

- від 21 квітня 2022 року – збільшено бюджетні призначення за програмою 3511030 "Резервний фонд" на суму 200 млрд грн (6,94 млрд. дол. США) з метою використання на потреби Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних та інших державних органів, залучених до виконання завдань щодо відсічі збройної агресії, забезпечення недоторканності державного кордону та захисту держави, фінансової підтримки внутрішньо переміщених осіб;

- від 31 травня 2022 року – головним розпорядникам коштів державного бюджету, що належать до сектору безпеки і оборони збільшено бюджетні призначення на загальну суму 247,8 млрд грн (6,94 млрд. дол. США);

- від 15 серпня 2022 року – збільшено за загальним фондом бюджетні призначення окремим головним розпорядникам коштів державного бюджету (переважно суб'єктам сектору національної безпеки і оборони) на 270,2 млрд грн (7,4 млрд. дол. США) за напрямками: забезпечення національної безпеки і оборони – на 269,4 млрд грн (7,36 млрд. дол. США), мобілізаційна підготовка галузей національної економіки України на 10,3 млн грн (0,3 млрд. дол. США), поповнення резервного фонду – на 715,7 млн грн (0,02 млрд. дол. США);

- від 18 жовтня 2022 року – збільшено за загальним фондом бюджетні призначення окремим головним розпорядникам коштів державного бюджету сектору національної безпеки і оборони на 386,9 млрд гривень (10,6 млрд. дол. США).

Загалом, з урахуванням схвалених протягом 2022 року Верховною Радою України змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2022 рік", видатки на сектор безпеки та оборони зросли з 201 млрд грн (7 млрд. дол. США) до 1586, 5 млрд грн (43,3 млрд. дол. США) або до рівня 31% ВВП станом на кінець 2022 року, що склало збільшення видатків на потреби національної безпеки більше ніж на 700 % у порівнянні до запланованих обсягів видатків на початок 2022 року (рис.1).

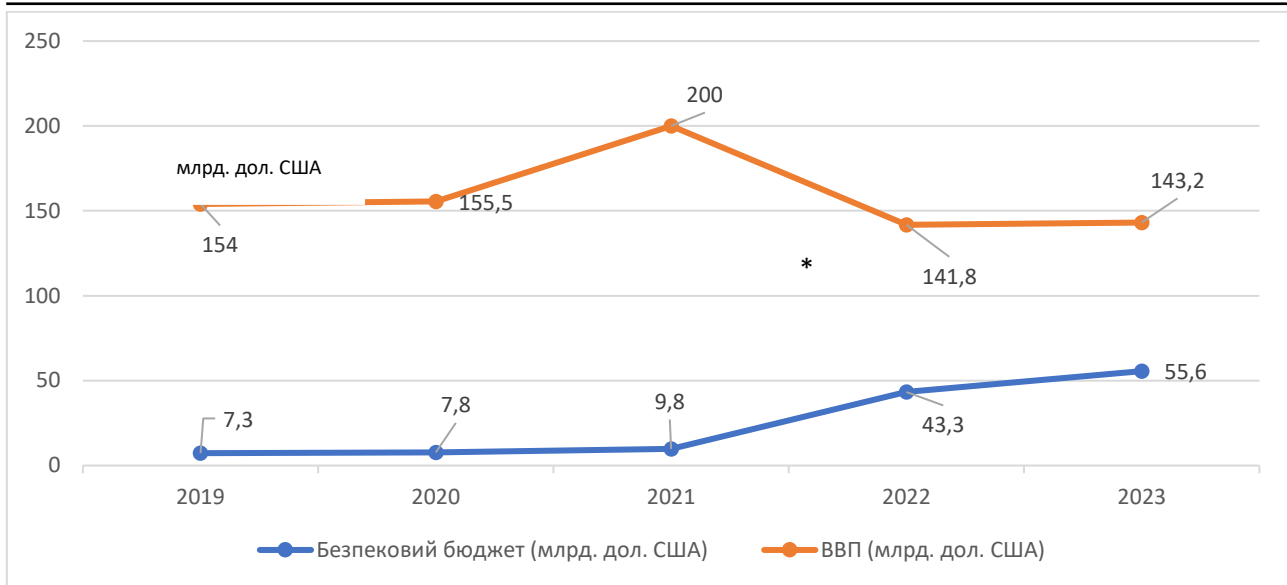

Рисунок 1 – Динаміка змін видатків на сектор безпеки та оборони та ВВП України з 2019 по 2023 роки [11, 12]

*прогнозні показники ВВП на 2023 рік

5.2.3 Міжнародна військово-технічна допомога

Наступний важливий крок для виживання України зробили наші міжнародні партнери, так 26.04.2022 на першому засіданні контактної групи з питань оборони України під головуванням міністра оборони США Л. Остіна відбулася перша зустріч у форматі Рамштайн. В подальшому Україна отримала підтвердження щодо підтримки у військово-технічному відношенні від 40 країн учасниць. Важливим також є те, що країнами учасницями було наголошено на тому, що українці захищають спільні з ними цінності – свободу, міжнародне право, демократичні принципи та справедливість.

Кількість країн що активно надавали військово-технічну допомогу стрімко збільшувалась з 10 країн – в лютому 2022 року до 40 країн – в серпні 2022 і до 55 країни – в квітні 2023 року. Союзники по НАТО від початку повномасштабного вторгнення Росії надали Україні військової, гуманітарної та фінансової допомоги на загальну суму близько 120 млрд доларів США (з них 65 млрд доларів склала військово-технічна допомога). Військово-технічна допомога від партнерів надається у вигляді: систем протиповітряної оборони; артилерійських систем; бронетранспортерів; танків; літаків; інженерної техніки; стрілецького озброєння; боєприпасів; розвідувальної інформації; підготовки військовослужбовців; медичного обслуговування; ремонту озброєння і військової техніки та багато іншого. Станом на 03.02.23 року загальний обсяг військової допомоги тільки від США з початку повномасштабної війни склав 29,3 млрд доларів [13].

5.3 Дії профільних міністерств та інституцій щодо стабілізації соціально-економічної сфери

Повномасштабна військова агресія РФ проти України негативно вплинула на всі сфери суспільного життя країни. Бойові дії, які проходили і проходять на нашій території призвели до масової загибелі населення, руйнувань житла, соціальної та промислової інфраструктури, масової міграції населення (переважно в країни-члени ЄС), відтоку капіталу, релокації промислових потужностей з небезпечних територій на умовно безпечні (що призвело до значних витрат для підприємств), ціленаправленого руйнування ворогом енергетичної інфраструктури по всій території України, втрати експортних потужностей, забруднення

великої кількості територій небезпечними вибуховими речовинами, що не дозволяє вести на них господарську діяльність та ін. Масштабність таких подій призвела до економічної кризи в Україні та падінню ВВП, за оцінками аналітиків з Мінекономіки, Держстату та Національного банку України близько 30 % [14, 15]:

у 1-му кварталі 2022 року зменшення порівняно з 1-м кварталом 2021 року падіння склало 15,1%;

у 2-му кварталі 2022 року падіння вже було на рівні 37,2%;

у 3-му кварталі падіння на 30,8%;

у 4-му кварталі падіння на 35,5%.

Значні втрати ВВП негативно вплинули на надходження до державного бюджету та зростанню його дефіциту, і це в умовах коли майже весь запланований річний бюджет виділявся на потреби оборони. Проблеми з експортом по основним групам товарів (продукція металургійної та сільськогосподарської галузей) та зменшення надходжень валюти від резидентів України, що працюють закордоном, збільшення імпорту товарів (особливо для потреб оборони) та ін., призвели до зростання від'ємного сальдо торгового балансу і негативно відбилася на курсі національної валюти. За підсумками 2022 року інфляція склала 26,6 % [16], а девальвація гривні по відношенню до основних валют склала 34,1 % [17].

Слід сказати, що закордонні експертні економічні установи прогнозували гірший сценарій для України – падіння ВВП до 50% та більш загрозливої девальвації гривні. Те, що вдалося втримати економіку і фінансову стабільність в умовно прийнятних межах є сукупністю факторів та заслугою, як українських фахівців, так і наших союзників:

- отримання фінансової допомоги від союзників в розмірі 31 млрд. дол. США у 2022 році;

- на початку вторгнення запровадження Національним банком України (НБУ) фіксації валютного курсу;

- підвищення НБУ облікової ставки з 10% до 25%, з метою зниження грошової пропозиції в економіку для мінімізації інфляційних ризиків;

- вчасні інтервенції НБУ на міжбанківському валютному ринку (у 2022 році продаж валюти НБУ склав 26,38 млрд. дол. США) [18];

- запровадження НБУ депозитних інструментів для хеджування валютного ризику з метою стабілізації готівкового валютного ринку;

- збалансована емісія гривні, у 2022 році, НБУ викупив в уряді облігацій внутрішнього державного займу (ОВДП) на суму 400 млрд. грн., що склало майже 52 % від загального об'єму ОВДП.

У зв'язку з війною та з метою стабілізації соціально-економічної ситуації в Україні Верховною Радою України протягом 2022 року до Закону України "Про Державний бюджет України на 2022 рік" внесено ряд змін, серед яких найвагомішими були [10]:

- від 31 травня 2022 року – для надання державної підтримки внутрішньо переміщеним особам в рамках Програми "єПідтримка" Міністерству економіки України збільшено бюджетні призначення на суму 5,8 млрд грн (0,2 млрд. дол. США); для належного соціального забезпечення громадян, виплати пенсій та надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання Міністерству соціальної політики України збільшено бюджетні призначення на загальну суму 32,6 млрд гривень (1,12 млрд. дол. США);

- від 09 липня 2022 року – для фінансового забезпечення виплат пенсій, надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, виплати деяких видів допомог, компенсацій, окремим категоріям населення збільшено бюджетні призначення Міністерству соціальної політики України на загальну суму 73,8 млрд грн (2 млрд. дол. США); для забезпечення підтримки фермерських господарств та

інших виробників сільськогосподарської продукції відкрито нову бюджетну програму Міністерству аграрної політики та продовольства України у сумі 1,5 млрд грн (0,04 млрд. дол. США); на забезпечення функціонування Фонду розвитку підприємництва збільшено бюджетні асигнування на суму 4 млрд грн (0,1 млрд. дол. США);

- від 29 липня 2022 року – з метою реалізації компенсаторних механізмів, передбачених Законом України “Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері теплопостачання протягом дії воєнного стану та подальшого відновлення”, та створення умов для стабілізації діяльності підприємств енергетичної галузі передбачено відкриття нових бюджетних програм: Міністерству енергетики України у сумі 187,1 млрд грн (5,1 млрд. дол. США); Міністерству розвитку громад та територій України у сумі 14 млрд грн (0,4 млрд. дол. США);

- від 30 серпня 2022 року – з метою забезпечення енергетичної безпеки держави та потреб споживачів України у природному газі протягом опалювального сезону 2022–2023 років Міністерству енергетики України передбачено відкриття нової бюджетної програми “Придбання природного газу для проходження опалювального сезону 2022–2023 років” у сумі 12,7 млрд грн (0,35 млрд. дол. США).

Загалом, з урахуванням схвалених протягом 2022 року Верховною Радою України змін до Закону України “Про Державний бюджет України на 2022 рік”, показники доходів державного бюджету становили 1553 млрд грн, видатків – 3037 млрд грн, повернення кредитів – 10,3 млрд грн, надання кредитів – 23,5 млрд гривень. Водночас в умовах воєнного стану та постійно зростаючої потреби в ресурсах уряд був вимушений піти на безпрецедентне зростання рівня дефіциту державного бюджету, граничний розмір якого становив 1497,2 млрд грн (40,9 млрд. дол. США) або 81 % запланованого бюджету на 2022 рік, у тому числі загального фонду – 1399,5 млрд гривень.

Ключовим фактором макроекономічної стабілізації України в період повномасштабної війни стала фінансова допомога союзників та партнерів, так за 2022 рік Україна отримала загальної фінансової допомоги у розмірі 1,1 трлн. грн (31 млрд. дол. США). Найбільшими донорами були [19]:

- США – 410 млрд. грн (11,2 млрд. дол. США);
- країни-члени ЄС та їхні інституції разом з Європейським інвестиційним банком – 390 млрд. грн (10,7 млрд. дол. США);
- МВФ – 88 млрд. грн (2,4 млрд. дол. США);
- Канада – 60 млрд. грн (1,6 млрд. дол. США);
- Великобританія – 35 млрд. грн (0,95 млрд. дол. США);
- Світовий банк – 34 млрд. грн (0,93 млрд. дол. США);
- Японія – 18 млрд. грн (0,5 млрд. дол. США).

Також фінансова допомога надходила і від інших держав та інституцій, що стало важливою підтримкою для України.

У 2023 році війна продовжує деструктивно впливати на економіку України та її фінансову стабільність, ризики зберігаються очікувано високими, а інвестиційна привабливість низькою. Очікується, що у цьому році Україна отримає фінансову допомогу від союзників у розмірі 31,5 млрд. дол. США, при потребі у 37 млрд. дол. США. Також у 2023 році Україна повинна розрахуватися по боргам з МВФ у розмірі 2,5 млрд. дол. США, отже існує додатково потреба в розмірі 6,5 млрд. дол. США, а також додаткових 2,5 млрд. дол. США для розрахунку з МВФ.

Отже, у 2023 році, який повинен стати роком перемоги України у війні, державі потрібно буде вирішити ще ряд завдань, що допоможуть досягнути економічної макростабільності та в подальшому її зростання:

- продовження виваженої політики НБУ на фінансовому ринку;

- вчасні інтервенцій НБУ на міжбанківському валютному ринку;
- продовження збалансованої політики щодо емісії гривні;
- перехід від фіксованого курсу до плаваючого;
- проведення перемовин уряду з МВФ про реструктуризацію державного боргу та виділення додаткової фінансової допомоги;
- залучення урядом додаткового фінансування через розміщення ОВДП;
- переговори з союзниками про можливе збільшення фінансової підтримки через гранди або пільгове кредитування;
- робота уряду з іншими світовими фінансовими установами;
- спрямування зусиль уряду на отримання доступу до заарештованих активів РФ в союзних країнах (за оцінками союзників розмір активів складає біля 300 млрд. дол. США).

5.4 Біженці та внутрішньо-переміщені громадяни України

Війна спричинила безпрецедентну гуманітарну кризу в Україні. Інститут соціології Національної Академії наук України опублікував результати досліджень щодо невійськових втрат України з лютого по серпень 2022 року [20]. Згідно дослідження Україна втратила значну кількість населення у вигляді біженців, а також мільйони громадян змушені були переміщатися в більш безпечні області на території України (див. табл. 1).

Таблиця 1 – Кількість біженців та внутрішньо переміщених осіб за 2022-2023 рр. [20].

Дата	Біженці, що покинули територію України (тис. осіб)	Внутрішньо переміщені особи (тис. осіб)	Загальна кількість (тис. осіб)
27.02.22	368	100	468
16.03.22	3200	1900	5 100 з них 1,5 млн дітей
11.04.22	4500	7100	11600
10.05.22	6500 (4,8 млн. в Європі)	8000	14500
11.04.23	8167,99	6970	15137, 99 (5,6 млн. повернулись додому з закордону)

Уряд розпочав процес реєстрації вимушених переселенців, через цифровий додаток “Дія”. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій забезпечувало проїзд, проживання, харчування, медичне обслуговування та виплати для вимушених переселенців. Для переміщення людей з окупованих територій були організовані так звані “зелені коридори”. Також організоване переміщення людей з прифронтових зон, та примусова евакуація дітей з районів бойових дій (червона зона).

У березні 2022 року Уряд запровадив програму допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам (ВПО) відповідно до “Порядку надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам” затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 332 (зі змінами). У 2022 році понад 2,3 млн. внутрішньо переміщених осіб отримали допомогу на проживання, на виплату якої з держбюджету було виділено 52,8 млрд. грн (1,44 млрд. дол. США) [21].

У рамках програми допомога надавалася наступним категоріям зареєстрованих ВПО:

- протягом березня – квітня 2022 року допомогу отримували особи, які перемістилися з тимчасово окупованих територій України, особи, які перемістилися з адміністративно-

територіальних одиниць, де відбуваються бойові дії та які визначені у відповідному переліку;
- ВПО, які станом на 01 березня 2022 року отримували щомісячну адресну допомогу внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг.

Починаючи з травня 2022 року, порядок надання допомоги було змінено з метою спрямування коштів програми тим ВПО, які найбільше потребують підтримки, а саме тим, які перемістилися з тимчасово окупованої території України або з територій на яких ведуться бойові дії, а також ВПО, у яких житло зруйноване або непридатне для проживання внаслідок пошкодження, і які подали заявку на відшкодування відповідних втрат до 20 травня 2022 року.

5.5 Енергетична галузь

5.5.1 Електроенергетичний сектор

У лютому 2022 році Україна готувалася до тестової повної ізоляції від енергосистеми Білорусії та РФ, що в подальшому надало би змогу приєднання до Європейської мережі операторів системи передавання електроенергії (ENTSO-E). Перше відключення відбулося 23 лютого 2022 року і мало тривати три дні. Вже 24 лютого 2022 року почалася війна і стало зрозуміло, що відновлення з'єднання з білоруссю та рф вже не буде. Міністром енергетики було підписано наказ, за яким Україна офіційно відмовилася від приєднання до ворожих енергосистем, одночасно були розпочаті переговори з європейськими партнерами щодо пришвидшеного підключення енергосистеми України до ENTSO-E. Урядами ЄС було схвалено рішення щодо приєднання України і вже 16 березня ми приєдналися до енергосистеми Євросоюзу. Вже 30 червня 2022 року Україна почала експортувати електроенергію до Румунії, пізніше до Словаччини, Угорщини, Молдови та Польщі. В загальному Україна заробила на експорті біля 137 млн. дол. США. Експорт електроенергії продовжувався до 11 жовтня коли відбувся масований ракетний обстріл з боку РФ по енергетичній інфраструктурі України. З жовтня 2022 року РФ завдала 255 ударів по 112 об'єктах енергетичної інфраструктури України. Вже 23 листопада 2022 року енергосистема України зазнала системної аварії – стався "блекаут". На атомних електростанціях спрацював захист і вони зупинилися, система поділилася на острови, але вже о 4.00 ранку 24 лютого українським енергетикам вдалося об'єднати енергосистему і вона знову запрацювала як єдина мережа [22].

Одна з найбільших втрат України в енергетичній системі сталася в результаті окупації військами РФ Запорізької АЕС, яка генерувала 14% всієї електроенергії в Україні. Під окупацію попало ряд теплових електростанцій, а також більшість сонячних та вітрових електростанцій які знаходяться на півдні України.

Значні втрати елементів електросистеми спонукали уряд до розвитку розподіленої маневреної генерації із застосуванням потужних генераторів, в першу чергу для забезпечення об'єктів критичної інфраструктури. Так, зусилля були спрямовані на заохочення місцевих органів влади, державних і приватних компаній щодо закупки газотурбінних або газопоршневих електростанцій різної потужності, починаючи від 1 МВт до 150 МВт. Було передбачено, що власники таких генераторів зможуть працювати як децентралізовані елементи системи і забезпечуватимуть споживачів, а надлишки відправлятимуть в центральну електросистему. Такі потужні електрогенератори розміщувалися на автомобільні або залізничні платформи і при ракетних обстрілах змогли швидко забезпечувати об'єкти критичної інфраструктури.

Слід зауважити, що енергосистема України змогла в більшості випадків уціліти завдяки роботі ППО яка збивала більшість ракет та безпілотних літальних апаратів, які прямували до енергетичних об'єктів.

На сьогодні ситуація є стабільною, електроенергія подається без збоїв та аварійних відключень. Таке швидке відновлення стало можливим завдяки самовідданій роботі

енергетиків та допомоги наших партнерів і союзників, які надавали фінансову та технічну підтримку. Партнери України забезпечували генераторами, лініями електропередач, трансформаторами та іншим електрообладнанням. Нажаль не всі трансформатори змогли адаптувати до існуючої системи, в таких випадках на допомогу прийшли країни центральної Європи та Азії, які мали ще радянське обладнання [23].

Звичайно електрогенерація ще не відновлена до довоєнного рівня, і те, що на даний час електроенергії вистачає є також результатом руйнувань промислової інфраструктури та виїзду понад 8 млн. українців закордон, що призвело до спаду споживання на 30% у порівнянні з довоєнними показниками.

5.5.2 Паливно-енергетичний сектор

Станом на 2021 рік Україна сильно залежала від імпорту енергоносіїв з Російської федерації. За оцінками державного органу статистики України у 2021 році імпорт енергоносіїв з РФ та Білорусі переважав над іншими країнами експортерами, а саме:

- частка імпортних нафтопродуктів, яка припала на РФ та Білорусь склала біля 70% від всього імпорту [24];
- частка вугілля, яке надходило з РФ склала 62,1% від загального обсягу імпорту вугілля;
- частка імпорту ядерного палива з РФ склала 62%;
- частка природного газу з РФ (слід зазначити офіційно рахується, що природний газ імпортувався з країн ЄС, але фактичне походження природного газу було з РФ) склала 89% від загального об'єму імпортованого природного газу.

Висока залежність України від енергоносіїв з РФ, а особливо нафтопродуктів, та блокада Українських портів військово-морськими силами (ВМС) РФ в Чорному морі вже на початку війни призвела до гострого дефіциту пального, що загрожувало функціонуванню військ та національної економіки. В той же час РФ завдала ракетних ударів по паливній інфраструктурі, а саме по 15 великим нафтобазам та Кременчуцькому нафтопереробному заводу, що значно зменшило запаси нафтопродуктів та призвело до ще більшого дефіциту.

Вже в лютому українські трейдери нафтопродуктів, за домовленістю з урядом, приймають рішення зменшити продаж пального в приватні руки до 20 літрів, а вже в березні відбулося зменшення до 10 літрів на один автомобіль. Таке рішення було прийняте операторами з метою пріоритетного забезпечення сектору безпеки та оборони, а також служб критичної інфраструктури.

Дефіцит нафтопродуктів призвів до зростання на них ціни, що стало ще одним негативним фактором який впливав, як на забезпечення потреб армії, так і на функціонування національної економіки та домашніх господарств. Оператори ринку нафтопродуктів почали імпортувати нафтопродукти з країн ЄС, але виникла ще одна проблема – з 2021 року урядом було прийнято рішення регулювати ціни на пальне і вартість пального визначалася виключно урядом, а не ринком. В результаті переорієнтації ринку ціна закупки виявилася вищою ніж встановлена урядом стеля цін на нафтопродукти. Щоб виправити дану ситуацію та дозволити операторам функціонувати – в березні 2022 року Верховна Рада України прийняла Проект Закону України від 14.03.2022 р. N 7137-д "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану" [25], яким анулювала акциз на бензин, дизельне пальне та скраплений газ, а також знизила ПДВ з 20% до 7%. Такий крок дозволив відмовитися від регулювання цін на пальне і в той же час не допустити їхнього критичного зростання.

Оскільки експорт нафтопродуктів з РФ та Білорусі припинився, Україна швидкими темпами переорієнтувалася на імпорт з країн Європи для чого було задіяно автомобільний, річковий, трубопровідний та залізничний транспорт. Вже у 2023 році Україна вперше отримала партію нафтопродуктів з США. Звичайно швидке налагодження логістичних ланцюгів з постачання нафтопродуктів не були б можливими без допомоги партнерів України в ЄС,

Великобританії, США та інших. Вже в липні 2022 року ринок нафтопродуктів вдалося стабілізувати.

У вересні 2022 року Верховна Рада України підтримала законопроект щодо повернення акцизу на нафтопродукти, виключенням стали замовники в сфері оборони, для яких акциз залишається нульовим. Податок на додану вартість залишився на рівні 7% (№ 7668-д від 29.08.2022 Проект Закону про внесення змін до розділу XX "Перехідні положення" Податкового кодексу України щодо ставок акцизного податку на період дії правового режиму воєнного, надзвичайного стану [26].

Що стосується природного газу, то Україна у 2021 році забезпечувала себе своїм природним газом на 74% ще 26% газу імпортувалося з європейських країн. В результаті бойових дій значні території України зазнали руйнувань, а мільйони людей змушені були тікати закордон, що в свою чергу призвело до зменшення споживання природного газу до 30% у порівнянні з довоєнним періодом.

Слід згадати також питання забезпечення українських підприємств вугіллям. З метою забезпечення належної підготовки та проходження опалювального сезону 2022-2023 років, зокрема накопичення достатніх запасів палива для теплової генерації Кабінет Міністрів України на засіданні 7 вересня ухвалив постанову "Про внесення зміни до додатку 1 до постанови Кабінету міністрів України від 29 грудня 2021 р. №1424" [27], яка передбачає внесення коксівного вугілля до переліку товарів, експорт яких заборонено. Вже 1 листопада 2022 року, після накопичення достатніх запасів вугілля, уряд скасував дану заборону. На даний час Україна сама забезпечує свої потреби у вугіллі.

5.6 Експортний контроль

Станом на 24 лютого 2022 року, Держекспортконтролем було запроваджено практику видачі відкритих дозволів на імпорт товарів військового призначення та видано дозволи на імпорт для потреб Міноборони України з 10 країн світу. У подальші дні цю практику було розповсюджено на інші силові відомства України (видано 321 такий дозвіл з 51 країни світу), а також компанії-імпортери, що забезпечило безперешкодний імпорт озброєнь та військової техніки безпосередньо для Збройних Сил України (ЗСУ) та інших законних збройних формувань України. Розгляд усіх нових заяв на отримання дозволів на імпорт озброєнь та військової техніки, які призначені безпосередньо для ЗСУ та інших законних збройних формувань почав здійснюється в пріоритетному порядку і рішення ухвалюються, як правило, протягом доби.

У співпраці з Мінекономіки і Секретаріатом КМУ розроблено та забезпечено внесення змін до постанови КМУ від 01.03.2022 №174, згідно яких без дозволу Держекспортконтролю можна ввозити в Україну як благодійну допомогу квадрокоптери, коліматорні приціли та тепловізори, призначені для ЗСУ та інших законних збройних формувань.

Держекспортконтролем України разом з Мінекономіки розроблено проект змін до відповідних підзаконних нормативно-правових актів, які дозволили спрощену процедуру реєстрації суб'єктів господарювання України та отримання ними дозволів на імпорт товарів військового призначення без повноважень Кабінету Міністрів України за умови, якщо кінцевими споживачами таких товарів є ЗСУ чи інші законні збройні формування України.

На даний час Урядом схвалено ініціативу Держекспортконтролю щодо виключення із режиму експортного контролю імпорту в Україну засобів індивідуального захисту, що дозволило будь-яким суб'єктам господарювання імпортувати в Україну такі необхідні товари як бронезилети, броньовані пластини, шоломи, захисний одяг, протигази та їх складові частини [28].

5.7 Волонтерський рух, спонсорство бізнесу та громадян

Одним із основних факторів успіху України у війні є волонтерський рух. Волонтери (волонтерські організації, об'єднання громадян, а також просто громадяни) одразу з початком війни почали допомагати військовим і досі активно продовжують надавати всебічну допомогу: медичну та гуманітарну допомогу; фінансову допомогу; продовольство; засоби індивідуального захисту; приціли; тепловізори; речі та амуніцію; техніку; озброєння; програмне забезпечення та багато інших необхідних засобів. У травні 2022 року 78% респондентів опитаних в Україні жертвували гроші на ЗСУ [29]. Загальні пожертви на ЗСУ офіційно зафіксовані за 2022 рік становили 394,7 млн. дол. США.

Станом на 31 травня 2022 року Верховна Рада України ухвалила проект Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності". Відповідно до внесених змін суми коштів, які збирає волонтер, не оподатковуються. Також вдосконалено порядок включення благодійників до Реєстру волонтерів. Для зареєстрованих волонтерів у державному реєстрі, що підтверджують свою діяльність, діють спрощені алгоритми перетину кордонів, ввезення волонтерських товарів, дозволено працювати з міжнародними організаціями, юридичними особами, а також залучати інвестиції та отримувати гранти від уряду.

Неофіційні волонтерські організації, сформовані стихійно, діють від власного імені, як правило, займаються запитами конкретного населеного пункту. Наприклад, збирають їжу та речі для постраждалих під час бойових дій, закуповують по декілька одиниць амуніції конкретним військовим, допомагають у відновленні житла зруйнованого від бойових дій, евакуюють людей з небезпечної зони та ін.

Великі та зареєстровані волонтерські фонди, як правило, мають свої інтернет-сайти та сторінки в соціальних мережах на яких публікують звіти за результатами своєї діяльності та поширюють інформацію щодо своїх проєктів.

Одним з найбільших і відоміших волонтерських фондів України є фонд "Повернись Живим", з початку фондом зібрано близько 174 млн дол. США на потреби армії. Передано до військ більше ніж 700 пікапів та 11 броньованих автомобілів, понад 6100 одиниць тепловізійної оптики, більше ніж 5500 квадрокоптерів та один "Байрактар". Також фондом проведено збір 11,7 млн дол. США на проєкт "довгі руки ТрО", направлений на забезпечення Сил ТрО ЗСУ розвідувально-ударними комплексами, засобами розвідки, вогневого ураження (120-мм міномети), зв'язку, мобільності та профільного навчання інструкторами Фонду [30].

Проєкт "Армія дронів" ініційований Міністерством цифрової трансформації України та фандрейзинговою платформою United24 за 9 місяців передав 3201 безпілотник та укладено контрактів на понад 109 млн. дол. США. Завдяки жертвам на платформі United24 сформовано 3 роти ударних БПЛА та забезпечено їх дронами, пікапами, засобами зв'язку та Starlink. Інший проєкт United24 направлений на формування флоту зі ста безпілотних надводних апаратів багатопрофільного призначення. Такий флот може захищати акваторії наших морів від ворожих кораблів з ракетами, брати участь у дальній розвідці, спостереженні за береговою активністю, супроводі та підтримці традиційного флоту, конвоюванні торгових суден, коригуванні ракетних уражень та артилерії, та протидіяти десантним операціям [31].

Волонтери організації Армія SOS, що допомагають українській армії у високотехнологічних напрямках, розробили систему планування, орієнтування, розрахунків, управління та вогневого ураження "Кропива". На даний час його використовують тисячі захисників по всій Україні. Багато з них кажуть, що їх вже не було б, якби в їх планшетах не було "Кропиви".

Фонд Сергія Притули здійснює закупівлю бронезилетів і шоломів, тепловізорів, дронів, БПЛА, планшетів, рацій, оптики, бронетранспортерів, транспортних засобів, засобів тактичної медицини тощо. В серпні 2022 року фонд орендував на рік супутникову систему спостереження та доступ до бази даних знімків сузір'я супутників компанії ICEYE. Завдяки чому

українська армія отримала супутникові знімки об'єктів на Землі з високою роздільною здатністю за будь-якої погоди і у будь-який час доби, що дозволяє оперативно планувати військові операції і успішно досягати поставлених цілей.

Слід також згадати про безпосередню допомогу громадян України військовим на фронті. Поширеною практикою є фінансові перекази безпосередньо на рахунки військовослужбовцям на цільові придбання техніки, ремонт, лікування та інші потреби. Також громадяни об'єднуються в колективи і в неробочий час в'яжуть маскувальні сітки, заготовлюють продовольство та речі, допомагають в ремонті техніки. Порахувати вартість такої допомоги на даний час є не можливим.

6. Обговорення

Наукова новизна результатів дослідження та їх практичне значення підтримані у ході дискусії між науково-педагогічним складом Центру оборонного менеджменту Національного університету оборони України, серед яких: Бегма В.М. – доктор економічних наук, професор; Потетюєва М.В. – доктор економічних наук, доцент.

7. Висновки

Війна показала, що основою національної стійкості українців є віра в нашу перемогу, безальтернативний рух України до членства в НАТО та ЄС, а також гордість за нашу націю. Мобілізація, швидке навчання сил територіальної оборони та військово-технічна допомога партнерів в перші місяці війни підвищили обороноздатність. Також вчасні дії уряду щодо належного фінансування сектору безпеки і оборони дозволили ефективно забезпечувати потреби військ та ефективно справлятися з існуючими ризиками.

Надзвичайно важливим фактором соціально-економічної стабілізації стала фінансова та гуманітарна допомога від союзників та партнерів України. Слід наголосити на тому, що без фінансової підтримки Україна не змогла би виконати всі свої зобов'язання. Зважені дії парламенту, уряду та НБУ дозволили стабілізувати курс національної валюти, забезпечити виконання державою своїх зобов'язань перед населенням, стабілізувати енергетичний сектор, втримати інфляційні процеси в прийнятних межах, розпочати відновлення деокупованих територій, забезпечити розміщення вимушено переміщених осіб на території України, продовжити конструктивну і плідну роботу з союзниками та партнерами.

Підтримка населення та бізнесу, яка виразилася у вигляді розвитку волонтерського руху дозволила покращити забезпечення військ індивідуальними засобами захисту, дронами, супутниковим зв'язком, розвідувальними засобами, програмним забезпеченням, технікою та багато іншого. Слід зауважити, що волонтерський рух не втрачає обертів та продовжує виконувати важливу роль у підвищенні обороноздатності України.

Виходячи з проведеного дослідження можна виділити основні фактори, які забезпечили стійкість України у повномасштабній війні:

- згуртованість українського народу, його прагнення до боротьби задля перемоги, самопожертва та відданість національній ідеї і європейським цінностям;
- міжнародна підтримка України державами партнерами (фінансово-економічна, військово-технічна, гуманітарна, політична), близькими Україні за цінностями та переконаннями;
- ефективна робота державних інституцій, особливо Збройних Сил України та інших силових органів, а також НБУ та уряду;
- високоорганізований волонтерський рух України, як офіційно зареєстрований, так і стихійний, а також допомога волонтерів із закордону;
- добровольці з багатьох країн світу, які прибули захищати Україну в силу своїх життєвих

принципів та переконань.

Аналіз буде не повним якщо не сказати про фактори, які негативно вплинули і далі впливають на Україну та можуть стати причиною не вдач у майбутньому:

- втрата мільйонів Українців в результаті їх виїзду за кордон;
- загибель військових (найбільш працездатне населення) та цивільного населення в результаті бойових дій;
- примусове вивезення дітей з України до РФ окупаційною владою;
- руйнування важливої інфраструктури та техногенне забруднення середовища;
- повільні темпи в проведенні реформ пов'язаних із вступом України до ЄС;
- втома країн партнерів від війни в Україні та зміна пріоритетів в зовнішньополітичній діяльності;
- нарощування підтримки РФ з боку КНР та інших держав з метою виснаження країн заходу та збагачення.

Україна зможе досягти успіху тільки у тому випадку коли побудує стратегію виходу з існуючої кризи з урахуванням позитивних та негативних факторів впливу, зменшення вірогідності виникнення нових ризиків, кропіткої роботи над зменшенням негативних наслідків від вже реалізованих ризиків та пришвидшення інтеграційних процесів України до ЄС і НАТО.

8. Фінансування

Це дослідження не отримало конкретної фінансової підтримки.

9. Конкуруючі інтереси

Автори заявляють, що у них немає конкуруючих інтересів.

Список використаних джерел

1. Про Стратегію забезпечення державної безпеки: Указ Президента №56/2022 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377> (дата звернення: 15.03.2023).
2. Про запровадження національної системи стійкості: Указ Президента № 479/2021 про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#Text> дата звернення: 15.03.2023).
3. Як війна змінює українське суспільство. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3527305-ak-vijna-zminue-ukrainske-suspilstvo.html> (дата звернення: 15.04.2023).

References

1. Pro Stratehiyu zabezpechennya derzhavnoyi bezpeky: Ukaz Prezydenta №56/2022 Pro rishennya Rady natsional'noyi bezpeky i oborony Ukrayiny vid 30 hrudnya 2021 r. Available from: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377> (data zvernennya: 15.03.2023).
2. Pro zaprovadzhennya natsional'noyi systemy stiykosti: Ukaz Prezydenta № 479/2021 pro rishennya Rady natsional'noyi bezpeky i oborony Ukrayiny vid 20 serpnaya 2021 r. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#Text> (data zvernennya: 15.03.2023).
3. Yak viyna zminuyue ukrayins'ke suspil'stvo. Available from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3527305-ak-vijna-zminue-ukrainske-suspilstvo.html> (data

4. Всеукраїнське опитування Міжнародного республіканського інституту. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/national_survey_of_ukraine_iri_february_2023.html (дата звернення: 30.03.2023).
5. Комплексне дослідження: як війна змінила мене та країну. Підсумки року. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/kompleksne_dosl_dzhennya_yak_v_y_na_zm_nila_mene_ta_kra_nu_p_dsumk_i_roku.html (дата звернення: 30.03.2023).
6. Майже 100 тисяч добровольців прийшли у тероборону одразу після вторгнення РФ – Міноборони. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3682476-majze-100-tisac-dobrovolciv-prijsli-u-teroboronu-odrazu-pisla-vtorgnenna-rf-minoboroni.html> (дата звернення: 20.03.2023).
7. Як влаштований Інтернаціональний легіон та чому іноземні бійці постали на захист України? URL: https://lb.ua/blog/infosecurity_institut_e/535866_yak_vlashtovaniy_internatsionalniy.html (дата звернення: 10.04.2023).
8. В Україні створили “Польський добровольчий легіон”: що про нього відомо. URL: <https://lviv.media/ukraina/65598-v-ukrayini-stvorili-polskij-dobrovolchij-legion-sho-pro-nogo-vidomo/> (дата звернення: 10.04.2023).
9. Опубліковано Закон про Державний бюджет на 2022 рік. URL: <https://nvp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-539410.html> (дата звернення: 10.02.2023).
10. Бюджет 2022 року. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2022-538 (дата звернення: 10.02.2023).
11. Мінекономіки погіршило прогноз зростання ВВП України у 2023 році. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2023/03/07/101900882/> (дата звернення: 12.04.2023).
4. Vseukrayins'ke opytuvannya Mizhnarodnoho respublikans'koho instytutu. Available from : https://ratinggroup.ua/research/ukraine/national_survey_of_ukraine_iri_february_2023.html (data zvernennya: 30.03.2023).
5. Kompleksne doslidzhennya: yak viyna zminyla mene ta krayinu. Pidsumky roku. Available from : https://ratinggroup.ua/research/ukraine/kompleksne_dosl_dzhennya_yak_v_y_na_zm_nila_mene_ta_kra_nu_p_dsumk_i_roku.html (data zvernennya: 30.03.2023).
6. Mayzhe 100 tysyach dobrovol'tsiv pryshly u teroboronu odrazu pislya vtornhennya rf – Minoborony. Available from : <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3682476-majze-100-tisac-dobrovolciv-prijsli-u-teroboronu-odrazu-pisla-vtorgnenna-rf-minoboroni.html> (data zvernennya: 20.03.2023).
7. Yak vlashtovanyy Internatsional'nyy lehion ta chomu inozemni biytsi postaly na zakhyst Ukrayiny? Available from : https://lb.ua/blog/infosecurity_institut_e/535866_yak_vlashtovaniy_internatsionalniy.html (data zvernennya: 10.04.2023).
8. V Ukrayini stvorily “Pol's'kyy dobrovol'chyy lehion”: shcho pro n'oho vidomo. Available from : <https://lviv.media/ukraina/65598-v-ukrayini-stvorili-polskij-dobrovolchij-legion-sho-pro-nogo-vidomo/> (data zvernennya: 10.04.2023).
9. Opublikovano Zakon pro Derzhavnyy byudzheth na 2022 rik. Available from : <https://nvp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-539410.html> (data zvernennya: 10.02.2023).
10. Byudzheth 2022 roku. Available from : https://mof.gov.ua/uk/budget_2022-538 (data zvernennya: 10.02.2023).
11. Minekonomiky pohirshylo prohnoz zrostannya VVP Ukrayiny u 2023 rotsi.

12. Валовий внутрішній продукт України з 2012 по 2022 рр. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (дата звернення: 12.04.2023). Available from : <https://minfin.com.ua/ua/2023/03/07/101900882/> (data zvernennya: 12.04.2023).
13. Biden Administration Announces Additional Security Assistance for Ukraine. U.S. Department of Defense. URL: <https://ua.usembassy.gov/uk/more-than-3-75-billion-in-u-s-military-assistance-to-ukraine-and-countries-impacted-by-russias-brutal-war/> (дата звернення: 12.03.2023). 12. Valovyy vnutrishniy produkt Ukrayiny z 2012 po 2022 rr. Available from : <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (data zvernennya: 12.04.2023).
14. Економіка України за рік скоротилася на 30,4%. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2023/01/05/98478267/> (дата звернення: 15.03.2023). 13. Biden Administration Announces Additional Security Assistance for Ukraine. U.S. Department of Defense. Available from : <https://ua.usembassy.gov/uk/more-than-3-75-billion-in-u-s-military-assistance-to-ukraine-and-countries-impacted-by-russias-brutal-war/> (data zvernennya: 12.03.2023).
15. Національний банк України зберіг облікову ставку на рівні 25%. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalnyy-bank-ukrayini-zberig-oblikovu-stavku-na-rivni-25-15809> (дата звернення: 04.03.2023). 14. Ekonomika Ukrayiny za rik skorotylasya na 30,4%. Available from : <https://minfin.com.ua/ua/2023/01/05/98478267/> (data zvernennya: 15.03.2023).
16. Девальвація української гривні. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/valuation/> (дата звернення: 05.03.2023). 15. Natsional'nyy bank Ukrayiny zberih oblikovu stavku na rivni 25%. Available from : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalnyy-bank-ukrayini-zberig-oblikovu-stavku-na-rivni-25-15809> (data zvernennya: 04.03.2023).
17. Економіка України за рік скоротилася на 30,4%. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2023/01/05/98478267/> (дата звернення: 15.03.2023). 16. Deval'vatsiya ukrayins'koyi hryvni. Available from : <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/valuation/> (data zvernennya: 05.03.2023).
18. Національний банк України зберіг облікову ставку на рівні 25%. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalnyy-bank-ukrayini-zberig-oblikovu-stavku-na-rivni-25-15809> (дата звернення: 04.03.2023). 17. Ekonomika Ukrayiny za rik skorotylasya na 30,4%. Available from : <https://minfin.com.ua/ua/2023/01/05/98478267/> (data zvernennya: 15.03.2023).
19. Міжнародна допомога: Хто та скільки виділив Україні. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2023/01/06/98545997/> (дата звернення: 08.03.2023). 18. Natsional'nyy bank Ukrayiny zberih oblikovu stavku na rivni 25%. Available from : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalnyy-bank-ukrayini-zberig-oblikovu-stavku-na-rivni-25-15809> (data zvernennya: 04.03.2023).
20. Хроніка вторгнення: невійськові втрати. URL: <https://i-soc.com.ua/ua/hronika-vtorgnennya> (дата звернення: 14.04.2023). 19. Mizhnarodna dopomoha: Khto ta skil'ky vydilyv Ukrayini. Available from : <https://minfin.com.ua/ua/2023/01/06/98545997/> (data zvernennya: 08.03.2023).
21. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо 20. Khronika vtornhennya: neviys'kovi vtraty.

- переміщеним особам : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. №332. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/kp220332?an=2> (дата звернення: 14.04.2023).
22. Російський терор не досяг цілі: як енергетичний сектор витримав рік великої війни і встає на ноги. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/02/24/697394/> (дата звернення: 15.03.2023).
23. Як вдалося повернути світло після руйнування Росією енергетики України і чи це надовго. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-64820897> (дата звернення: 15.03.2023).
24. Енергетична безпека: імпорتنі "Мішені". URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/importni-misheni> (дата звернення: 15.02.2023).
25. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Проект Закону України від 14.03.2022 р. №7137-Д. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JI07115I?an=3> (дата звернення: 15.04.2023).
26. Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2022 рік : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.21 р. №1424. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1424-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.02.2023).
27. Міненерго підтвердило заборону урядом експорту українського коксівного вугілля. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/857258.html> (дата звернення: 17.03.2023).
28. Публічний звіт Голови Державної служби експортного контролю України про діяльність за 2022 рік. URL: <https://www.dsecu.gov.ua/ua/publicnij-> Available from : <https://i-soc.com.ua/ua/hronika-vtorgnennya> (data zvernennya: 14.04.2023).
21. Deyaki pytannya vyplaty dopomohy na prozhyvannya vnutrishn'o peremishchenym osobam : Postanova Kab. Ministriv Ukrayiny vid 20.03.2022 r. №332. Available from : <https://ips.ligazakon.net/document/kp220332?an=2> (data zvernennya: 14.04.2023).
22. Rosiys'kyy teror ne dosyah tsili: yak enerhetychnyy sektor vytrymav rik velykoyi viyny i vstaye na nohy. Available from : <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/02/24/697394/> (data zvernennya: 15.03.2023).
23. Yak vdalosya povernuty svitlo pislya ruynuvannya Rosiyeu enerhetyky Ukrayiny i chy tse nadovho. Available from : <https://www.bbc.com/ukrainian/features-64820897> (data zvernennya: 15.03.2023).
24. Enerhetychna bezpeka: importni "Misheni". Available from : <https://ua-energy.org/uk/posts/importni-misheni> (data zvernennya: 15.02.2023).
25. Pro vnesennya zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrayiny ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo diyi norm na period diyi voyennoho stanu : Proekt Zakonu Ukrayiny vid 14.03.2022 r. №7137-D. Available from : <https://ips.ligazakon.net/document/JI07115I?an=3> (data zvernennya: 15.04.2023).
26. Pro zatverdzhennya perelikiv tovariv, eksport ta import yakykh pidlyhaye litsenzuvannyyu, ta kvot na 2022 rik : Postanova Kab. Ministriv Ukrayiny vid 29.12.21 r. №1424. Available from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1424-2021-%D0%BF#Text> (data zvernennya: 17.02.2023).
27. Minenerho pidtverdylo zaboronu uryadom eksportu ukrayins'koho koksivnoho vuhillya. Available from :

- [zvit-golovi-derzavnoi-sluzbi-eksportnogo-kontrolyu-ukraini-pro-dialnist-za-2022-rik](https://interfax.com.ua/news/economic/857258.html) (data zvernennya: 17.04.2023).
29. 52% українців налаштовані «дуже оптимістично» щодо майбутнього України. До війни таких було 9% — опитування. URL: <https://hromadske.ua/posts/52-ukrayinciv-nalashtovani-duzhe-optimistichno-shodo-majbutnogo-ukrayini-do-vijni-takih-bulo-9> (data zvernennya: 17.04.2023).
30. Проєкти “Повернись Живим”. URL: <https://savelife.in.ua/projects/> (data zvernennya: 19.03.2023).
31. Українські військові отримали 300 дронів Mavic 3T. URL: <https://mil.in.ua/uk/news/ukrayinski-vijskovi-otrymaly-300-droniv-mavic-3t/> (data zvernennya: 20.03.2023).
- <https://interfax.com.ua/news/economic/857258.html> (data zvernennya: 17.03.2023).
28. Publichnyy zvit Holovy Derzhavnoyi sluzhby eksportnoho kontrolyu Ukrainy pro diyal'nist' za 2022 rik. Available from : <https://www.dsecu.gov.ua/ua/publicnij-zvit-golovi-derzavnoi-sluzbi-eksportnogo-kontrolyu-ukraini-pro-dialnist-za-2022-rik> (data zvernennya: 17.04.2023).
29. 52% ukrayintsiv nalashtovani «duzhe optymystichno» shchodo maybutn'oho Ukrainy. Do viyny takykh bulo 9% — opytuvannya. Available from : <https://hromadske.ua/posts/52-ukrayinciv-nalashtovani-duzhe-optimistichno-shodo-majbutnogo-ukrayini-do-vijni-takih-bulo-9> (data zvernennya: 17.04.2023).
30. Proyekty “Povernys' Zhyvym”. Available from : <https://savelife.in.ua/projects/> (data zvernennya: 19.03.2023).
31. Ukrayins'ki viys'kovi otrymaly 300 droniv Mavic 3T. Available from : <https://mil.in.ua/uk/news/ukrayinski-vijskovi-otrymaly-300-droniv-mavic-3t/> (data zvernennya: 20.03.2023).